

ЙОСИП ПЕРГАМЕНТ: СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ ТА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (1868-1909)

Проаналізовано особливості формування світогляду та становлення суспільно-політичних поглядів Й.Я. Пергаментта (1868–1909). Розглянуто його місце і роль у суспільно-політичному житті Російської імперії на початку ХХ ст. Охарактеризовано особливості і форми соціальної та політичної активності Й. Пергаментта на регіональному рівні.

Ключові слова: адвокат, Конституційно-демократична партія, Державна дума, Російська імперія, законопроект.

Пергамент Йосип Яковлевич народився 1868 р. в Феодосії (Таврійська губ.) у єврейській купецькій родині. Отримавши початкову домашню освіту був відправлений навчатися до Дрездену, однак матеріальні негаразди батька змусили його повернутися та завершувати навчання в Рішельєвській гімназії Одеси. Ще з дитинства Й. Пергамент проявив себе досить здібною та активною дитиною. Однак закінчити у 1887 р. гімназію із золотою медаллю йому не дозволило дисциплінарне порушення. На жаль, нам не вдалося виявити точну інформацію про відповідний інцидент. У 1891 р. Й. Пергамент із срібною медаллю закінчив математичне відділення фізико-математичного факультету Новоросійського університету [1]. При цьому напередодні випуску у нього трапилася сварка з головою комісії Хвольсоном, що закрило шлях до диплому 1-го ступеню [2].

Ще до завершення навчання в університеті Й. Пергамент почав наукову діяльність. З 1889 р. він починає періодично публікуватися у «Віснику дослідної фізики та елементарної математики» – виданні, призначеному для «всіх взагалі викладачів фізики та елементарної математики, переважно з метою об'єднання, розкиданих по всій території Росії, педагогічних сил» [3]. Його першою «публікацією» стала передрукована з авторитетного французького журналу «Journal de mathématiques élémentaires» геометрична вправа [4]. Вже у наступному 1890 р. в Києві була надрукована брошура Й. Пергаментта «Короткий історичний нарис розвитку вчення про електрику» [5], а в 1891 р. у світ виходять його дві невеличкі розвідки присвячені відомому фізику М. Фарадею [6–7]. Допомогу молодому студенту в публікації цих робіт надавав Е.К. Шпачинський – математик, фізик і видавець вказаного «Вісника...». У 1886–1891 рр. він працював у Києві, а з 1891 р. переїхав до Одеси, де отримав посаду столоначальника в канцелярії попечителя Одеського навчального округу [8]. Протягом наступних років Е. Шпачинський продовжував співпрацювати з Й. Пергаментом і надавав йому, як і іншим молодим талановитим вченим, видавничу підтримку, зокрема, під час друку чергової праці з історії барометра [9]. В основу останньої був покладений публічний виступ в Математичному відділенні Новоросійського товариства природознавців.

Протягом 1891–1894 рр. Й. Пергамент викладав фізику та математику в гімназії, готувався до університетського магістерського іспиту та продовжував публікуватися у «Віснику дослідної фізики та елементарної математики», де в цей період виходять розвідки: «Нова теорія роси» (1891, вип. 122), «До основного досвіду над електричним впливом» (1891, вип. 124), «До тридцятилітньої річниці телефону» (1891, вип. 126), «Загадка» (1891, вип. 130; 1892, вип. 136), «Як демонструвати рух небесних тіл» (1892, вип. 147) та ін. Тут же публікувалися і його статті, присвячені М. Фарадею, історії барометра та життю і діяльності Г. Галілея, що вийшли також окремими брошурами [10].

У цей час, крім численних фізико-математичних досліджень, Й. Пергамент, блискуче володіючи декількома іноземними мовами, займається й лінгвістичними студіями. Так, у 1893 р. він надрукував у одеському видавництві Емілія Берндта

«Короткий практичний посібник для самонавчання іспанській мові» під псевдонімом «Хосе Родрігес Пательяс» [11]. Ця книга, будучи призначеною для тих, хто вирушав до Південної Америки, до Першої світової війни витримала ще два видання (1906, 1913 рр.).

1894 р. став особливо важливим у житті Й. Пергамент, оскільки у цей час він прийняв рішення залишити фізико-математичні науки та зайнятися юриспруденцією, якою цікавився ще у студентські роки.

Успішно склавши у 1894 р. іспит екстерном в Юридичній комісії при Новоросійському університеті, Й. Пергамент вступив до адвокатури, записавшись у присяжні повірені. Працював помічником Протопопова В.Я., майбутнім міським головою Одеси (1905–1909). Досить швидко став відомий як кримінальний захисник і у роки піднесення революційно-визвольного руху виступав у найбільших політичних процесах У 1899 р. зайняв посаду присяжного повіреного в окрузі Одеської судової палати [12].

Змінивши сферу діяльності, Й. Пергамент до початку революційних подій 1905–1907 рр., коли він почав активно займатися політикою, написав ще ряд праць з цивільного та торгового права, історії бессарабського права. Серед них: «До питання про майнові відносини подружжя по прадавньому російському праву» (Журнал Міністерства народної освіти, 1894, №11), «Нові австрійські проекти цивільних процесуальних законів» (Журнал Юридичного товариства при Санкт-Петербурзькому університеті, 1896, №2), «Відповідальність за шкоду і збитки, заподіяні зіткненням судів» (Журнал Міністерства юстиції, 1898, №2), «Придане по бессарабському праву: Досвід коментарів законів Арменопула і Донича» (Одеса, 1901), «Нариси історії бессарабського спадкового права» (Журнал Міністерства юстиції, 1904, №7, 8) та ін. Навіть цей узагальнений перелік публікацій дає змогу зробити очевидний висновок про те, що знання іноземних мов дозволяло О. Пергаменту знайомитися не лише з історією права, а й новітніми законодавчими розробками європейських країн. Натомість аналітичні здібності вченого та життєві спостереження наштовхували його на роздуми щодо недосконалості суспільно-політичного устрою Російської імперії. Подальші революційні події 1905–1907 рр. стали переломними як загалом для держави так, багато в чому і безпосередньо для Й. Пергамент. У цей час (26 лютого 1905 р. (тут і далі всі дати за ст. ст.)) він очолив Раду присяжних повірених Одеського судового округу, брав активну участь в роботі одеських громадських організацій, став гласним міської думи, працював в газеті «Одеські новини» [12].

У 1905 р. Й. Пергамент створив в Одесі Союз адвокатів та взяв участь у створенні «Союзу союзів» та брав участь у низці резонансних політичних процесів, зокрема, у «справі лейтенанта Шмідта» (одного із керівників Севастопольського повстання 1905 р.), «Виборзькому процесі» (1906 р.).

У «справі лейтенанта Шмідта» (одного із керівників Севастопольського повстання 1905 р.), по якій проходило ще 40 осіб. Син головного підсудного, Є. Шмідт – Очаківський писав у спогадах про батька, що побачивши «порушення елементарних основ судочинства» та не бажаючи підкорятися «грубому свавілля» Й. Пергамент, разом з іншим адвокатом О. Грузенбергом, відмовився від участі в судовому процесі [13]. Втім, уже після того як було оголошено смертну кару, він (можливо під тиском мук совісті), прагнучи будь-якою ціною вберегти головного підсудного від страти, потрапив на прийом до голови Ради міністрів Російської імперії С. Вітте. Останній так описав цю зустріч з Й. Пергаментом у «Спогадах»: «З приводу розстріляних Шмідта: коли його судили, то до мене з'явився відомий присяжний повірений і потім член Думи (депутат першої Думи від Одеси, Пергамент [насправді Другої та Третьої дум – Вітте тут помилився – І.К.] і чесним словом запевняв мене, що Шмідт схиблений, і що його потрібно не страчувати, а помістити в божевільний будинок» [14].

Відомий «Виборзький процес» – суд над 167 депутатами I Державної думи, які після розпуску парламенту підписали т. зв. «Виборзьку відозву» (8 липня 1906 р.), в якій закликали населення до акцій громадянської непокорі – несплати податків та ухиляння від призову до армії. Слід визнати, що в даному випадку всі зусилля групи адвокатів були марними, адже влада поставила завдання нейтралізувати підписантів як політичних акторів і воно було досягнуто незалежно від майстерності захисту та дотримання принципів законності. Як результат, депутати, чії підписи стояли під «Виборзькою відозвою» (з різних причин кількість засуджених скоротилася до 155 осіб), були ув'язнені на 3 місяці та позбавлені виборчих прав. Останнє покарання мало неабиякий вплив не лише подальший розвиток парламентаризму в Російській імперії, а й загалом на поразку революції 1905–1907 рр., адже найбільш авторитетні та ліберально налаштовані представники суспільства втратили можливість бути обраними до Державної думи наступних скликань. Разом з тим, для Й. Пергамента це мало протилежне значення – він отримав можливість балотуватися до парламенту на чергових виборах по міській курії Одеси замість іншого кадета С. Щепкіна, який втратив це право[15].

Незважаючи на активну громадсько-політичну та адвокатську діяльність Й. Пергамент продовжував публікувати праці на юридичну тематику: «Про застосування місцевих законів Арменопула і Донича» (Одеса, 1905)», «Спірні питання бессарабського права: досвід коментаря законів Арменопула і Донича» (Одеса, 1905), «Громадські завдання адвокатури» (Одеса, 1905), «Посібник морського торгового законодавства» (СПб, 1906) (у співавторстві з цивілістом, адвокатом, професором Новоросійського університету С. Васьковським) та ін.

Поряд з цим, його цікавили і актуальні проблеми повсякдення – у 1906–1908 рр. він виступає у якості редактора та автора вступних статей до ряду брошур: німецького економіста А. Дамашке («Земельна реформа», М., 1906 (перевидана у 1907 р.), італійського лікаря-психіатра Ч. Ломброзо («Антисемітизм», Одеса, 1906), відомого російського письменника та мислителя Л. Толстого («Про євреїв», СПб., 1908) та ін.

На початку 1907 р. громадсько-політична діяльність Й. Пергамента вийшла на публічний загальноімперський рівень у зв'язку із його обранням депутатом до Державної думи другого скликання на з'їзді міських виборців Одеси 7 лютого (44 проти 37).

Подальша діяльність Й. Пергамента, яка вже була пов'язана з не науковою діяльністю, а законотворчістю, виявивши ще одну грань цієї неординарної особистості історії України доби суспільних трансформацій кінця ХІХ – початку ХХ ст..

Останні дні життя Й. Пергамента були пов'язані із справою відомої аферистки Ольга Штейн, яку він захищав у суді ще наприкінці 1907 р. Під час розгляду справи вона, внівши 10 тис. руб. застави, втекла за кордон і була повернута до Росії лише весною 1908 р. У грудні 1908 р. О. Штейн, незважаючи на численні фінансові махінації, було засуджено лише до 1 року та 4 місяців ув'язнення [16]. Через деякий час, у травні 1909 р., розпочалося слідство проти Й. Пергамента з приводу його можливого сприяння вищезгаданій втечі аферистки. Самопочуття депутата значно погіршилося відразу після того, як він отримав відповідне повідомлення міністра юстиції в п'ятницю 14 травня. А вже в неділю, 16 травня 1907 р. Й. Пергамент помер на 42-му році життя.

Влада боялася опозиційного депутата навіть після його смерті, адже одеський градоначальник І. Толмачов заборонив не лише публікацію будь-яких заміток та статей про покійного, а й навіть демонстрацію власниками «сінематографів» (кінокамер) відео з похорон депутата [17]. Характерно, що вказаний чиновник був відомий як

покровитель місцевих чорносотенців і, за влучним висловом С. Вітте, «з особливою силою переслідував євреїв».

Обставини смерті Й. Пергаменту залишаються не до кінця з'ясованими. «Петербурзька газета» з цього приводу повідомляла наступне: «... лікарі знайшли його майже без свідомості і, незважаючи на всі вжиті заходи, не могли повернути його до життя. Він помер не приходячи до свідомості. Яка причина цієї дивної смерті – кажуть різне. Дехто приписує її самогубству, зокрема, отруєнню, що мало місце ще в п'ятницю. Отруту покійний, як кажуть, носив завжди при собі. Інші – нервовому потрясінню, що сталося від несподівано отриманої звістки, яка подіяла на нього гнітюче, і призвела до розриву серця» [18]. Для об'єктивної оцінки версії про самогубство слід розуміти, що «Петербурзька газета» – це типове бульварне видання, яке публікувало переважно сенсаційні чутки, анекдоти тощо. Крім того, подібне рішення у зрілої і врівноваженої людини визріває дуже довго, під впливом неабияких кризових обставин. У цьому контексті слід розуміти, що депутат Державної думи, навіть у випадку доведення вини, притягається до відповідальності за окремою складною процедурою. Натомість в умовах столипінської реакції, та з огляду на бездоганну адвокатську репутацію Й. Пергаменту, подібні звинувачення у його адресу виглядають абсурдно та політично вмотивовано. При цьому опозиційні видання однозначно вказували на природну смерть від апоплексії.

Показовим є і те, що вже через тиждень після подій, 16 травня 1909 р., у націоналістичній пресі з'явилася інформація про підготовку провладною фракцією правих запити з приводу неправильності проведеного похоронного обряду. У документі були зібрані відомості про нібито самогубство Й. Пергаменту [19]. Вже лише цей приклад, коли подібний документ готує група депутатів, які виступали за необмежену монархію та всяке обмеження прав «іногородців та іновірців», нагтовхує на критичні роздуми. Тим більше, між одним із лідерів фракції правих М. Марковим та Й. Пергаментом мала місце особиста неприязнь. Так, із повідомлення газети від 16 квітня 1909 р. провладної «Голос Москви» ми дізнаємося, що в цей час у суді розглядалася справа по звинуваченню першого у виклику на дуель, а другого – у прийнятті його. Початок цієї суперечки відноситься ще до 24 липня 1908 р., коли поліція перешкодила проведенню дуелі між депутатами [20]. Як результат, М. Маркова було засуджено до семиденного арешту на гауптвахті, а Й. Пергаменту – до триденного [21].

З огляду на все вищезазначене, реальною здається версія про природну смерть парламентаря. Додамо, що життя Й. Пергаменту було застраховане на 100 000 руб., які вдова померлого отримала 12 червня 1909 р. у петербурзькому відділенні страхового товариства «Якір» [22]. Як відомо, згідно із тогочасним законодавством у випадку самогубства виплата цієї суми була б неможливою.

Показовим є те, що після смерті Й. Пергаменту уряд вже не допускав обрання від Одеси до парламенту опозиційного депутата.

Таким чином, проживши трохи більше 40-ка років Пергамент Йосип Яковлевич встиг заявити про себе як здібного математика, талановитого та авторитетного адвоката, відомого діяча Конституційно-демократичної партії та впливового депутата Державної думи другого і третього скликань.

1. *Пергамент Осип Яковлевич* // Российская еврейская энциклопедия: [В 9 т.] / Гл. ред. Г.Г. Брановер. – М.: Рос. акад. естеств. наук: Рос.-израил. энцикл. центр «ЭПОС», 1995. – Т. 2: Биографии: К–Р. – С. 372.
2. 108 лет назад одесский «кадет» Пергамент избран депутатом Государственной Думы // Одессит. – Режим доступу: <http://www.odessit.ua/news/odessika>.
3. *Шпачинский Э.К.* От редакции / Э.К. Шпачинский // Вестник опытной физики и элементарной математики. – 1886 (1 семестр). – №1. – С. 2–3.
4. *Пергамент О.* Геометрические упражнения / О. Пергамент // Вестник опытной физики и элементарной математики. – 1889. – Выпуск № 71. – С. 231–232.

5. *Шпачинский Э.К.* От редакции / Э.К. Шпачинский // Вестник опытной физики и элементарной математики. – 1886. – №1. – С. 2–3.
6. *Пергамент О.Я.* Краткий исторический очерк развития учения об электричестве / [Соч.] О.Я. Пергамента. – К.: Э.К. Шпачинский, 1890. – VIII, 70 с.; ил.
7. *Пергамент О.Я.* К столетней годовщине дня рождения Михаила Фарадея / О.Я. Пергамент. – Одесса: Э.К. Шпачинский, 1891. – 18 с.
8. *Пергамент О.Я.* Михаил Фарадей: (Родился 10 (20) сент. 1791 г., умер 13 (25) сент. 1867 г.) / О.Я. Пергамент. – Одесса: Э.К. Шпачинский, 1891. – 8 с.
9. *Пергамент О.Я.* История барометра и его применений: (По поводу 250-летия его существования). 1643–1893: [Речь, чит. г. О. Пергаментом в заседании Мат. отд. Новорос. общ. естествоиспыт. по вопр. элем. матем. и физики] / О.Я. Пергамент. – Одесса: Э.К. Шпачинский, 1894. – 27 с.
10. *Пергамент О.Я.* Галилео Галилей, его жизнь и научная деятельность / О.Я. Пергамент. – М.: Изд. книжного магазина Гросман и Кнебель, 1897. – 70 с.
11. *Хосэ Родригес Папэльяс.* Краткое практическое руководство для самообучения испанскому языку: С указанием произношения и приложением диалогов: Приноровлено для отправляющихся в Южную Америку / Сост. Хосэ Родригес Папэльяс. – Одесса: Издание Эмиля Берндта, 1893. – X, 176 с.
12. *Пергамент Осип Яковлевич* // Еврейская энциклопедия. Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем. Под общей редакцией д-ра А. Гаркави и д-ра Л. Каценельсона. – СПб.: Изд. Общества для научных еврейских изданий и изд. Брокгауз-Ефрон, 1912. – Т. 12: Обычай-Проказа. – Стб. 372.
13. *Шмидт-Очаковский Е.П.* Лейтенант Шмидт («красный адмирал»). Воспоминания сына / Е.П. Шмидт-Очаковский. – Одесса: КП ОГТ, 2006. – С. 227.
14. *Витте С.Ю.* Воспоминания / С.Ю. Витте. 2- изд. – Л.: Госиздат, 1924. – Т. II: Царствование Николая II. – С. 114.
15. *Демин В.А.* Выборгское воззвание // Государственная дума Российской империи: 1906–1917: Энциклопедия. – М.: РОССПЭН, 2008. – С. 113–114.
16. *Николаев Р.В.* Аферы века / Р.В. Николаев. – СПб.: ООО «Издательство «Полигон», 2003. – С. 187–191.
17. Действия администрации // Русское слово. – 5 июня 1909 г.
18. Загадочная смерть О.Я. Пергамента // Петербургская газета. – 17 мая 1909 г.
19. Государственная дума // Голос Москвы. – 23 мая 1909 г.
20. Телефон (от наших корреспондентов) // Русское слово. – 19 июня 1909 г.; Из зала Думы // Русское слово. – 24 июня 1908 г.
21. Телеграммы наших корреспондентов // Голос Москвы. – 16 апреля 1909 г.
22. Выдача вдове О.Я. Пергамента страховой премии // Петербургский листок. – 13 июня 1909 г.

References

1. *Pergament Osip Yakovlevich* // Rossiyskaia evreyskaia entsiklopediia: [V 9 t.] / Gl. red. G.G. Branover. – М.: Ros. akad. estestv. nauk: Ros.-izrail. entsikl. tsentr «EPOS», 1995. – Т. 2: Biografii: K–R. – S. 372.
2. 108 let nazad odesskiy «kadet» Pergament izbran deputatom Gosudarstvennoy Dumy // Odessit. – Rezhim dostupu: <http://www.odessit.ua/news/odessika>.
3. *Shpachinskiy Ye.K.* Ot redaktsii / Ye.K. Shpachinskiy // Vestnik opytnoy fiziki i elementarnoy matematiki. – 1886 (1 semestr). – №1. – S. 2–3.
4. *Pergament O.* Geometricheskie upravleniia / O. Pergament // Vestnik opytnoy fiziki i elementarnoy matematiki. – 1889. – Vypusk № 71. – S. 231–232.
5. *Shpachinskiy Ye.K.* Ot redaktsii / Ye.K. Shpachinskiy // Vestnik opytnoy fiziki i elementarnoy matematiki. – 1886. – №1. – S. 2–3.
6. *Pergament O.Ya.* Kratkiy istoricheskiy ocherk razvitiia ucheniia ob elektrichestve / [Soch.] O.Ya. Pergamenta. – К.: Ye. K. Shpachinskiy, 1890. – VIII, 70 s.; il.
7. *Pergament O.Ya.* K stoletney godovshchine dnia rozhdeniia Mihaila Faradeia / O.Ya. Pergament. – Odessa: Ye.K. Shpachinskiy, 1891. – 18 s.
8. *Pergament O.Ya.* Mihail Faradey: (Rodilsia 10 (20) sent. 1791 g., umer 13 (25) sent. 1867 g.) / O.Ya. Pergament. – Odessa: Ye.K. Shpachinskiy, 1891. – 8 s.
9. *Pergament O.Ya.* Istoriia barometra i ego primeneniya: (Po povodu 250-letii ego sushchestvovaniia). 1643–1893: [Rech, chit. g. O. Pergamentom v zasedanii Mat. отд. Novoros. obshch. estestvoispyt. po vopr. elem. matem. i fiziki] / O.Ya. Pergament. – Odessa: Ye.K. Shpachinskiy, 1894. – 27 s.
10. *Pergament O.Ya.* Galileo Galilei, ego zhizn i nauchnaia deiatelnost' / O.Ya. Pergament. – М.: Изд. knizhnogo magazina Grosman i Knebel, 1897. – 70 s.

11. *Hose Rodrigues Papelias*. Kratkoe prakticheskoe rukovodstvo dlia samoobuchenii ispanskomu yazyku: S ukazaniem proiznosheniia i prilozheniem dialogov: Prinorovleno dlia otpravliaiushchihsia v Yuzhnuuiu Ameriku / Sost. Hose Rodrigues Papelias. – Odessa: Izdanie Emilia Berndta, 1893. – Kh., 176 s.
12. *Pergament Osip Yakovlevich* // *Evreyskaia entsiklopediia*. Svod znanii o evreystve i ego kulture v proshlom i nastoiashchem. Pod obshchey redaktsiei d-ra A. Garkavi i d-ra L. Katsenelsona. – SPb.: Izd. Obshchestva dlia nauchnykh evreyskikh izdaniy i izd. Brokgauz-Efron, 1912. – T. 12: Obychay–Prokaza. – Stb. 372.
13. *Shmidt-Ochakovskiy E.P.* Leytenant Shmidt («krasnyu admiral»). Vospominaniia syna / E.P. Shmidt-Ochakovskiy. – Odessa: KP OGT, 2006. – S. 227.
14. *Vitte S.Yu.* Vospominaniia / S.Yu. Vitte. 2- izd. – L.: Gosizdat, 1924. – T. II: Tsarstvovanie Nikolaia II. – S. 114.
15. *Demin V.A.* Vyborgskoe vozzvanie // Gosudarstvennaia дума Rossiyskoy imperii: 1906–1917: Entsiklopediia. – M.: ROSSPEN, 2008. – S. 113–114.
16. *Nikolaev R.V.* Afery veka / R.V. Nikolaev. – SPb.: OOO «Izdatelstvo «Poligon», 2003. – S. 187–191.
17. *Deistviia administratsii* // Russkoe slovo. – 5 iunია 1909 g.
18. *Zagadochnaia smert O.Ya.* Pergamenta // Peterburgskaia gazeta. – 17 maia 1909 g.
19. *Gosudarstvennaia дума* // Golos Moskvyy. – 23 maia 1909 g.
20. *Telefon (ot nashikh korrespondentov)* // Russkoe slovo. – 19 iunია 1909 g.; *Iz zala Dumy* // Russkoe slovo. – 24 iunია 1908 g.
21. *Telegrammy nashikh korrespondentov* // Golos Moskvyy. – 16 aprelia 1909 g.
22. *Vydacha vdove O.Ya.* Pergamenta strahovoy premii // Peterburgskiy listok. – 13 iunია 1909 g.

Коляда И.А.

Иосиф Пергамент: страницы биографии и научной деятельности (1868 – 1909).

Проанализированы особенности формирования мировоззрения и становления общественно-политических взглядов О.Я. Пергамента (1868–1909). Рассмотрены его место и роль в общественно-политической жизни Российской империи в начале XX в. Охарактеризованы особенности и формы социальной и политической активности О. Пергамента на региональном уровне.

Ключевые слова: адвокат, Конституционно-демократическая партия, Государственная дума, Российская империя, законопроект.

Kolyada I.A.

O. Perhament: pages of biography and scientific activity (1868 – 1909).

The analysis peculiarities the forming of ideology and the formation of social-political views of O. Perhament (1868–1909). Deals the place and role of O. Perhament in social-political life in Russian Empire in the early twentieth century. The features and forms of social and political activity of O. Perhament at the regional level are characterized.

Key words: lawyer, The Constitutional Democratic Party, the State Duma, Russian Empire, bill.

УДК 334.716:347.728.6:359.41

А.Ю. Кондуков

ІНОЗЕМНІ ПІДПРИЄМСТВА І РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВОГО КОРАБЛЕБУДУВАННЯ НА ЧОРНОМУ МОРІ В КІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ВВ.

В статті досліджений процес створення військового кораблебудування в Україні на рубежі ХІХ-ХХ століть. Автор показав, що іноземний капітал – в першу чергу бельгійського і французького походження – відіграв значну роль у будівництві сучасних на той момент і добре оснащених суднобудівних потужностей. Завдяки величезним масштабам підприємств вони забезпечували прибуток лише за умови отримання великих військових замовлень від держави. Але російська військово-морська бюрократія, усвідомивши перспективу отримання надприбутків на військових замовленнях, сприяла витісненню іноземного капіталу на користь новостворених вітчизняних підприємств, хоча російські підприємці керувалися не тільки і не стільки інтересами держави, скільки власними інтересами. Відзначається завищений рівень цін і рентабельності військових замовлень Морського відомства. Автор дослідив контракти і звіти іноземних підприємств, статистичні матеріали кінця ХІХ – початку ХХ століть.

Ключові слова: іноземний капітал, військово-морські замовлення, державні програми кораблебудування, Морське міністерство, Миколаїв.